

TÜBİTAK

Türkiye Yeşil Sanayi Projesi

**ÇEVRESEL ve SOSYAL
YÖNETİM SİSTEMİ (ÇSYS)
(ÖZET)**

v. 17 Temmuz 2024

Kısaltmalar

DB	Dünya Bankası
TEYDEB	Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TYSP	Türkiye Yeşil Sanayi Projesi
GYK	Grup Yönetim Kurulu
ÇSDT	Çevresel ve Sosyal Durum Tespiti
ÇSYS	Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemi
ÇSS	Çevresel ve Sosyal Standartlar
Ç&S	Çevre ve Sosyal
ARGE	Araştırma Geliştirme
ÇYP	Çalışma Yönetim Prosedürü
CDŞ	Cinsiyete Dayalı Şiddet
ŞM	Şikâyet Mekanizması
ÇSTP	Çevresel ve Sosyal Taahhüt Planı
ÇSÇ	Çevresel ve Sosyal Çerçeve

1. GİRİŞ

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), 24 Temmuz 1963 tarihinde Resmi Gazete No. 11462'de yayımlanan 278 sayılı Kanun ile kurulmuştur. TÜBİTAK'ın kuruluş amacı şu şekilde tanımlanmıştır: "Türkiye'nin rekabet gücünü ve refahını artırmak ve sürdürmek için ulusal öncelikler doğrultusunda toplumun tüm kesimleri ve ilgili kurumlarla işbirliği yaparak bilim ve teknoloji politikaları üzerinde çalışmak; bu politikaların gerçekleştirilmesi için gerekli altyapı ve araçların oluşturulmasına katkı sağlamak; araştırma ve geliştirme faaliyetlerini teşvik etmek, desteklemek, koordine etmek ve yürütmek; bilim ve teknoloji kültürünün gelişmesine öncülük etmek." TÜBİTAK, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (STB) ile ilişkili, idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli bir tüzel kişiliktir.

"Türkiye Yeşil Sanayi Projesi (TYSP)", STB, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve TÜBİTAK tarafından yürütülmekte olup, Dünya Bankası (DB) tarafından finanse edilmektedir. TYSP'in 3. Bileşeni olan "Sanayi İşletmelerinin Yeşil İnovasyonunun Desteklenmesi" TÜBİTAK tarafından yönetilecek olup, firma düzeyinde ve platform düzeyinde yeşil inovasyon (ürün ve süreç) için eş finansman ve geri ödemeli finansman sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu belge, TYSP için 1 Temmuz 2024 tarihinde benimsenmiş olan TÜBİTAK'ın Çevresel ve Sosyal Yönetim Sisteminin (ÇSYS) özetidir. ÇSYS'nin amacı, projede yer alan firmaların çevresel ve sosyal risklerini yönetmek ve bu risklerin DB Çevresel ve Sosyal Çerçevesi (ÇSÇ, 2018) ve ÇSÇ içerisindeki Çevresel ve Sosyal Standartlar (ÇSS'ler) ile uyumlu bir şekilde ele alınmasını sağlamaktır.

2. ÇEVRESEL VE SOSYAL DEĞERLENDİRME İÇİN POLİTİKA VE DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVE

2.1 Ulusal Çevre Mevzuatı ve Düzenleyici Çerçeveler

TÜBİTAK, çevresel ve sosyal sorunları yönetmek için Türk ulusal yasaları ve düzenlemeleri çerçevesinde faaliyet göstermekte olup, ulusal ve uluslararası standartlar ve AB Direktifleri ile uyumludur. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB), çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma politikasının uygulanmasında öncülük etmekte ve diğer bakanlıklar ve paydaşlarla işbirliği yapmaktadır.

2.2 Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği

Çevre Kanunu'nun 10. maddesi, Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürünün genel kapsamını belirtmekte olup, planlanan faaliyetleri sonucunda çevre sorunlarına neden olan kurum, kuruluş ve işletmelerin Çevresel Etki Değerlendirmesi raporu (Ek-I projeleri için) veya Proje Tanıtım Dosyası (Ek-II projeleri için) hazırlamaları gerektiğini ifade etmektedir. ÇED Yönetmeliği ilk olarak 7 Şubat 1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır. O tarihten bu yana, ilk

yönetmelikte çeşitli değişiklikler yapılmış olup, önceki yönetmelikleri yürürlükten kaldıran yeni ÇED yönetmelikleri 2008, 2013 ve 2014 yıllarında yayımlanmıştır. En son ÇED Yönetmeliği, 29 Temmuz 2022 tarihinde 31907 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanmış ve 2014 ÇED Yönetmeliğini yürürlükten kaldırmıştır.

ÇED Yönetmeliği büyük ölçüde AB ÇED Direktifi ile uyumludur. Türk ÇED prosedürünün temel ilgili adımları arasında tarama, halkın katılımı, kapsam belirleme, bilgilendirme ve denetim yer almaktadır.

2.3 Sosyal Etkiler Üzerine Ulusal Yasalar

Türkiye’de sosyal etkileri yöneten yasalar şunlardır: İş Kanunu (2003), İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (2012), Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (2003), Yüklenici ve Alt Yükleniciler Yönetmeliği (2008).

2.4 Uluslararası Gereksinimler

Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler

Türkiye, çevre koruma, kültürel miras ve iş gücü ile ilgili birçok uluslararası anlaşmaya uymaktadır. Bunlar arasında:

- **Basel Sözleşmesi:** Tehlikeli atık yönetimi.
- **CITES:** Nesli tehlikede olan türlerin ticareti.
- **BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (Kyoto Protokolü).**

Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Standartları (ÇSS)

Dünya Bankası’nın Çevresel ve Sosyal Standartları (ÇSS), Dünya Bankası tarafından Yatırım Proje Finansmanı ile desteklenen projelerle ilgili sosyal ve çevresel risklerin ve etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda Borçlular tarafından yerine getirilmesi gereken gereksinimleri belirler. Dünya Bankası’nın ÇSS’leri, TÜBİTAK’ın çevresel ve sosyal riskleri yönetmesinde rehberlik eder ve uluslararası standartlara uyum sağlar. TÜBİTAK için ilgili ÇSS’ler şunları içerir:

- **ÇSS1:** Çevresel ve Sosyal Risk Değerlendirmesi ve Yönetimi
- **ÇSS2:** Çalışma ve Çalışma Koşulları
- **ÇSS3:** Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi
- **ÇSS4:** Toplum Sağlığı ve Güvenliği
- **ÇSS5:** Arazi Edinimi, Arazi Kullanımına Kısıtlamalar ve İstemsiz Yeniden Yerleşim
- **ÇSS6:** Biyoçeşitliliğin Korunması ve Yaşayan Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi
- **ÇSS8:** Kültürel Miras
- **ÇSS10:** Paydaş Katılımı ve Bilgi Açıklaması

Dünya Bankası Grubu’nun bir üyesi olan IFC (Uluslararası Finans Kurumu), Genel İSG-Ç Yönergelerini belirlemektedir. İSG-Ç Yönergeleri, genel ve sektöre özgü iyi uluslararası endüstri uygulamalarına örnekler içeren teknik referans belgeleridir ve Dünya Bankası’nın Çevresel ve Sosyal Çerçevesinde referans alınmaktadır. Dünya Bankası Grubu, borçluların/müşterilerin ilgili İSG-Ç Yönergelerinin seviyelerini veya önlemlerini uygulamalarını gerektirir. İSG-Ç Yönergelerinin uygulanabilirliği, her projenin çevresel değerlendirme sonuçlarına göre, yerel değişkenler, çevrenin taşıma kapasitesi ve

diğer proje faktörleri dikkate alınarak belirlenen tehlike ve risklere göre uyarlanmalıdır. Bu yönergeler, ana riskleri yönetmede makul önlemler ve örnekler sunar.

Türk düzenlemeleri İSG-Ç yönergelerinde sunulan seviyelerden ve önlemlerden farklı olduğunda, projelerin daha sıkı olanı sağlaması beklenir. İSG-Ç yönergelerinde sağlanan seviyelerden veya önlemlerden daha az sıkı seviyeler veya önlemler, belirli proje koşulları göz önüne alındığında uygun olduğunda, sunulan tüm alternatifler için yerel çevresel değerlendirmenin bir parçası olarak tam ve ayrıntılı bir gerekçe gereklidir.

Dünya Bankası'nın Türkiye Yeşil Sanayi Projesi'nin (TYSP) çevresel ve sosyal risk değerlendirmesi, TYSP'nin faaliyetleri ve finanse edilen alt projelerinden kaynaklanan çevresel ve sosyal risklerin her ikisi için de orta düzeyde olarak ifade edilmektedir. Dünya Bankası, risk değerlendirmesi için 4 kategori kullanır: Yüksek/Önemli/Orta/Düşük.

3. TÜRKİYE YEŞİL SANAYİ PROJESİ KAPSAMINDA TÜBİTAK'IN ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM POLİTİKASI

Dünya Bankası standartları ile uyum sağlamak amacıyla: TÜBİTAK, Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik, Yerel Yasalara Uyum, Etik Kredi Verme ve Performans İzleme konularına bağlıdır. TÜBİTAK, proje başvurularında Çevresel ve Sosyal Durum Tespiti (ÇSDT) incelemelerinde Dünya Bankası'nın kullandığı kategorileri (Yüksek/Önemli/Orta/Düşük) kullanacaktır.

TÜBİTAK, IFC Performans Standartları ve Dünya Bankası Ç&S Standartları doğrultusunda olumsuz çevresel ve sosyal etkileri en aza indirmek ve sürdürülebilirliği teşvik etmek için politikalar benimsemektedir.

Temel politika hedefleri şunlardır: Çevresel ve Sosyal Risklerin Dikkate Alınması, Stratejik Çevresel ve Sosyal Hedeflerin Belirlenmesi, Uyumsuz Müşterilerin Hariç Tutulması, Çevresel ve Sosyal Gereksinimlerin Belirlenmesi, Çevresel ve Sosyal Beklentilerin İletilmesi, Geliştirilmiş Risk Yönetimi.

3.1 Kurumsal Kapasite ve Yeterlilik

Proje Uygulama Birimi (PIU), TÜBİTAK çalışanları ve proje uygulama, koordinasyon, izleme ve raporlama ile görevlendirilmiş dış Çevresel ve Sosyal ve İş Sağlığı ve Güvenliği (Ç&S ve İSG) uzmanlarından oluşmaktadır. TÜBİTAK, projelerin Ç&S kriterlerine göre uygun şekilde değerlendirilmesini ve izlenmesini sağlamak için üç kıdemli Ç&S&İSG uzmanı istihdam etmiştir.

3.2 Ç&S Organizasyon Yapısı ve Roller ve Sorumluluklar

Yedi TÜBİTAK birimini içeren PIU, yapılandırılmış bir yaklaşımla ÇSS 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9 ve 10'a uyumu sağlayacaktır:

- **Çevresel ve Sosyal Anket Formu:** Başvuran şirketler bu formu doldurmalı ve bir Ç&S Taahhüt Mektubu sunmalıdır. Ç&S&İSG Danışmanları, bu başvurulara dayanarak her alt proje için ÇSDT, E&S risk taraması ve kategorilendirme yapacaktır.
- **İzleme ve Değerlendirme:** TÜBİTAK, projeleri uygulama sırasında periyodik Ç&S raporları ile izleyecektir.

Anahtar Roller ve Görevler

PIU: TÜBİTAK'ın misyonunu ve değerlerini projenin Ç&S yönetim sistemi ile uyumlu hale getirir, paydaşlarla etkileşim kurar ve kaynak tahsisini sağlar.

Ç&S Odak Noktaları: Üç kıdemli Ç&S&İSG uzmanı, ÇSS'lere uyumu sağlayarak Ç&S izleme ve raporlamayı koordine edecektir.

Çevresel ve Sosyal Birim: Dokuz kıdemli uzmandan oluşan bu birim, Ç&S taraması, durum tespiti ve proje izleme işlemlerini yönetecektir.

TEYDEB'in Mali Kontrol ve Sözleşmeler Bölümü: Uyumsuz proje sözleşmelerinin sonlandırılmasını yönetir.

Eğitim

Alt bileşen 3.4, TÜBİTAK'ın kapasitesini şu yollarla artırmayı amaçlar:

- **Farkındalık ve Eğitim Programları:** Ülke genelinde şirketler için.
- **Danışmanlık Desteği:** Özellikle KOBİ'ler için uygun şirketler için.
- **İzleme ve Değerlendirme:** Etki değerlendirmeleri dâhil.
- **Sonuçların Yayılması:** Projeden elde edilen bilgilerin paylaşılması.
- **TÜBİTAK Personeli için Eğitim:** ESMS (ÇSYS: Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemi) içeriği ve prosedürleri hakkında.

Bu alt bileşen ayrıca projenin etkin bir şekilde uygulanmasını ve yönetilmesini sağlamak için PIU'nun operasyonel masraflarını da kapsar.

4. Ç&S RİSKLERİNİN VE ETKİLERİNİN TANIMLANMASI, DEĞERLENDİRİLMESİ VE YÖNETİMİ

Bu bölüm, Proje kapsamında finanse edilecek faaliyetlerin gözden geçirilmesine, onaylanmasına veya hariç tutulmasına yol açan Ç&S tarama sürecini özetlemektedir. Çevresel ve Sosyal Tarama Süreci, finanse edilen faaliyetlerin potansiyel etkilerini tanımlar, etki azaltma önlemlerini belirler ve bunları önerilen alt projelere entegre eder.

Proje, Türk çevre, iş ve iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına, ayrıca Dünya Bankası'nın Çevresel ve Sosyal Çerçevesi (ÇSÇ) ve diğer Dünya Bankası koruma politikalarına uygun olarak yürütülecektir. TÜBİTAK, proje uygulamasının Dünya Bankası'nın ÇSÇ'sine, özellikle ilgili Çevresel ve Sosyal Standartlar (ÇSS'ler); Dünya Bankası Grubu'nun Çevresel, Sağlık ve Güvenlik (ÇSG) Kılavuzları ve bu Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemi (ÇSYS) ile uyumlu olmasını sağlayacaktır. Dünya Bankası tarafından projenin Çevresel ve Sosyal Risk Sınıflandırması Orta düzeydedir. Genel olarak, projenin Ç&S etkilerinin olumlu olması beklenmektedir; çünkü firmaların karbon ayak izini, su tüketimini azaltmalarını ve enerji verimliliklerini artırmalarını destekleyerek yeşil teknolojilerin geliştirilmesini ve benimsenmesini destekleyecektir. Ana E&S riskleri ve etkilerinin geçici ve tersine çevrilebilir, düşük büyüklükte ve yerleşmiş olması ve bilinen iyi yönetim uygulamaları ile azaltılabilmesi beklenmektedir.

Bileşen 3, endüstriyel gelişmeyi ve yeşil teknolojinin yaygınlaştırılmasını teşvik ederek araştırma, geliştirme ve yenilik (AR&GE) yoluyla firmaların düşük karbonlu ürünler üretme kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır.

Temel Proje Sonuçları, elektrik ve su verimliliğinin artması, atıkların azaltılması, yeşil teknolojilere özel sektör yatırımları ve yeşil çözümlerde yenilik gibi ölçümleri içermektedir.

Paydaş Etkileşimi, proje boyunca önemli bir rol oynamakta olup, TÜBİTAK'ın Ar-Ge finansman önlemlerinin yararlanıcıları olan KOBİ'ler, büyük şirketler ve üniversiteler ile sanayi çatı kuruluşları ve diğer kamu kuruluşlarını kapsamaktadır. Proje, açıklık ve proje yaşam döngüsü perspektifiyle karakterize edilen kapsamlı bir paydaş etkileşimi yaklaşımını taahhüt etmektedir. Bu yaklaşım,

hazırlık, uygulama ve izleme & değerlendirme dâhil olmak üzere projenin tüm aşamalarında uygulanacaktır.

4.1 Değerlendirme (Finansman) Prosedürleri ve Süreci

TÜBİTAK tarafından yürütülen Türkiye Yeşil Sanayi Projesi (TYSP), bireysel Ar-Ge ve inovasyon (RDI) projeleri ve platformları için geri ödenebilir finansman sağlamayı içermektedir. Bu projeler, uygulamalı araştırma, ilk örnek geliştirme, standartların geliştirilmesi, ürün veya süreç iyileştirme, teknolojik hizmet inovasyonu, Ar-Ge'nin ticarileştirilmesi ve daha yeşil üretim veya gelişmiş enerji/kaynak verimliliği hedefleyen büyük ölçekli gösterimler gibi çeşitli faaliyetleri bir yol haritası içinde yürütecektir. Dünya Bankası Grubu'nun (DBG) yasaklı listesinde listelenen faaliyetler bu proje kapsamında finansman için uygun değildir.

ÇSYS'nin Uygulanması

Bu ÇSYS'nin uygulanması, yararlanıcı firmaların hak kazanmak için çeşitli koşulları karşılaması gereken başvuru süreciyle başlar:

- Türk Ticaret Kanunu'na göre yasal bir tüzel kişilik olmaları ve aktif olarak faaliyet göstermeleri gerekmektedir.
- Kredibilitenin gösterilmesi gerekmektedir, örneğin bir bankadan veya Türkiye Garanti Fonu'ndan teminat mektubu almak gibi.
- Özel işletmeler için, çoğunluk kontrolünün kamu sektörü tarafından sağlanmadığından emin olmak için en büyük hissedar %75 veya daha fazla hisseye sahip olmalıdır. Startup'lar ve spin-off'lar %50'den fazla sahiplik gerektirir.
- Mali açıdan sürdürülebilir olmaları gerekmektedir, yani varlıklarının veya net satışlarının alınan geri ödenebilir finansmanın değerini aşması gerekmektedir.
- Startup ve spin-off'lar hariç en az iki yıldır faaliyette olmaları gerekmektedir.
- Düşük ila orta düzeyde çevresel ve sosyal risklerle ilişkilendirilmiş olmaları ve Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemi'nde belirtilen tarama kriterlerine uymaları gerekmektedir.

Başvuru sahipleri, uygunluklarını kanıtlamak için taahhüt mektubu, kredibilite referansları, ortaklık yapıları, mali sürdürülebilirlik kanıtları ve Çevresel ve Sosyal Risk Yönetimi Beyan Formu (E&S Anket Formu) dahil olmak üzere çeşitli belgeler sunarlar. Bu form, ulusal çevresel ve sosyal mevzuat ile Dünya Bankası Grubu standartlarına uyumu sağlamak amacıyla, kirliliğin önlenmesi, topluluk sağlığı ve güvenliği ve paydaşlarla etkileşim için alınacak önlemleri detaylandırır.

Değerlendirme süreci, zararlı işgücü uygulamalarına herhangi bir katılımın, çevresel düzenlemelere uygunluğun ve Dünya Bankası yasaklı listelerine bağlılığın kontrol edilmesini içerir. İlk değerlendirmeler, TEYDEB uzmanları tarafından PRODIS sistemi kullanılarak gerçekleştirilir ve ardından TYSP'nin Ç&S&İSG uzmanları tarafından daha ayrıntılı incelemeler yapılır. Uygun görülen projeler, bağımsız uzmanlar tarafından yapılan teknik incelemelere geçer, bu durum düşük veya orta risk derecelendirmelerine bağlıdır.

Değerlendirme süreci boyunca, kıdemli çevresel, sosyal ve iş sağlığı ve güvenliği (İSG) uzmanları sunulan belgeleri değerlendirir ve durum tespiti sırasında tespit edilen eksiklikler için düzeltici eylem planları önerebilir. Proje finansman uygunluğuna ilişkin nihai kararlar, kapsamlı bir Çevresel ve Sosyal Durum Tespiti (ÇSDT) incelemesi sonrasında Grup Yönetim Kurulu (GYK) tarafından verilir.

Biyoçeşitlilik, kültürel miras veya arazi edinimi üzerinde önemli etkileri olan projeler finansman kapsamı dışında bırakılır.

Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Gerekliliklere Uygunluğunu Sağlama Süreci ve Ana Adımlar

Başvuru Aşaması:

- **Beyanlar:** Başvuru yapan şirketler, Başvuru Formu ile birlikte sunulan Çevresel ve Sosyal Anket Formu aracılığıyla ulusal çevresel ve sosyal mevzuata uyumlarını beyan etmelidir.
- **Taahhüt Mektubu:** Şirketler, ulusal çevresel ve sosyal mevzuata ve Dünya Bankası Grubu'nun Yolsuzlukla Mücadele politikalarına uygunluğunu teyit eden bir taahhüt mektubunu onaylamalıdır. Bu mektup ayrıca herhangi bir olay ve kazayı TÜBİTAK'a derhal bildirmelerini gerektirir.

Kontrol Aşaması:

- **Ekonomik Faaliyet Beyanı:** PRODIS (TÜBİTAK'ın çevrimiçi proje başvuru sistemi) üzerinde, başvuru yapan şirketler NACE kodlarını kullanarak ekonomik faaliyet alanlarını seçerler. Dışlama listesi görüntülenir ve başvuru sahipleri, geçmiş faaliyetlerinin veya önerilen faaliyetlerinin listelenen dışlama kategorilerinden hiçbirine girmediğini beyan etmelidir.
- **Ç&S Değerlendirmesi ve Durum Tespiti:** TÜBİTAK'ın ilgili Araştırma Destek Gruplarına atanan teknik uzmanları, dışlama listesine odaklanan değerlendirmeler yapar. Dünya Bankası'nın dışlama listesine giren başvurular reddedilir.
- **Ç&S Risk Kategorilendirmesi:** Tüm başvurular, Çevresel ve Sosyal Anket Formu ve Ç&S Taahhüt Mektubu beyanları kullanılarak potansiyel çevresel ve sosyal riskler ve etkiler bazında incelenir ve kategorilere ayrılır. Sonuçlar, Ç&S&İSG uzmanları tarafından hazırlanan ÇSDT İnceleme Formu'na kaydedilir.
- **Teknik İnceleme Ayarlamaları:** Düşük-orta riskli önerilerin teknik incelemesi sırasında, bağımsız uzmanlar başvuru sahibinin mevcut veya planlanan faaliyetleri hakkında yeni bilgiler ortaya çıkarırsa, ÇSDT inceleme formu buna göre revize edilir.

Destek Ödemesinden Sonra:

- **İlk ÇSDT'lerin Sunulması:** Her destek kategorisindeki (Bireysel Projeler ve Platform Projeleri) ilk on şirket için ilk on Çevresel ve Sosyal Durum Tespiti raporunu onay ve ödeme öncesinde Dünya Bankası'na onay (no-objection) için gönderilir.
- **Periyodik ÇSDT'lerin Sunulması:** Her altı ayda bir, o dönemde onaylanan en büyük TÜBİTAK Geri Ödenebilir Finansmanları için on ÇSDT'yi gönderilir.

Ç&S Risk Kategorilendirmesi

Çevresel, Sosyal ve İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) uzmanları, proje tekliflerinde yer alan başvuru yapan şirketleri dört risk kategorisinden birine sınıflandıracaktır: **Yüksek Risk, Önemli Risk, Orta Risk veya Düşük Risk**. Bu sınıflandırma, potansiyel tehlikelerin etkilerinin olasılığı ve ciddiyeti göz önünde bulundurularak bir ÇSDT incelemesine dayanır.

Risk Kategorileri ve Özellikleri:

Yüksek Risk: Projeler, büyük ölçekleri, tehlikeli yapıları veya hassas konumları nedeniyle insan popülasyonları veya çevre üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratma olasılığı taşır. Etkili hafifletme zor veya imkânsız olabilir.

Özellikler:

- Uzun vadeli, kalıcı veya geri dönüşü olmayan etkiler (örneğin, büyük doğal habitatların kaybı).
- Yüksek büyüklük ve mekânsal kapsam (geniş coğrafi alan veya etkilenen nüfus).
- Önemli olumsuz kümülatif veya sınır ötesi etkiler.
- Ciddi olumsuz etkilerin yüksek olasılığı (örneğin, kazalar veya toksik atıklar nedeniyle).

Önemli Risk: Projeler, Yüksek Riskli projelerden daha az karmaşık veya daha küçük ölçekli olabilir ya da daha az hassas alanlarda yer alabilir. Etkili hafifletme daha olasıdır.

Özellikler:

- Çoğunlukla geçici, öngörülebilir ve/veya geri dönüşlü etkiler.
- Orta ila büyük büyüklük ve mekânsal kapsam.
- Kümülatif veya sınır ötesi etkiler olasılığı, ancak Yüksek Riskli projelerden daha az şiddetli.
- Ciddi olumsuz etkilerin orta ila düşük olasılığı, güvenilir hafifletme mekanizmalarının mevcut olması

Orta Risk: Potansiyel olumsuz etkiler, önemli olma olasılığı taşımayan ve kolayca hafifletilebilecek projeler.

Özellikler:

- Öngörülebilir ve geçici/geri dönüşlü etkiler.
- Düşük büyüklük.
- Proje sınırlarını aşması olası olmayan yerel etkiler.
- Ciddi olumsuz etkilerin düşük olasılığı (örneğin, toksik malzemelerin kullanılmaması veya atılmaması).

Düşük Risk: İnsan popülasyonları veya çevre üzerinde minimal veya ihmal edilebilir potansiyel olumsuz etkileri olan projeler. İlk taramadan sonra ek değerlendirme gerekmebilir.

Kategorilendirme Kriterleri:

Proje Türü, Konumu, Hassasiyeti ve Ölçeği: Projenin doğası, coğrafi alanı ve etkilenen nüfusların değerlendirilmesi.

Potansiyel Risk ve Etkilerin Büyüklüğü: Çevresel ve sosyal risklerin değerlendirilmesi.

Başvuru Yapan Şirketlerin Kapasitesi ve Taahhüdü: Ulusal mevzuat ve Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Standartlarına (ÇSS) uygun riskleri yönetme yeteneği.

İzleme ve Değerlendirme:

- TÜBİTAK, yüksek ve önemli Ç&S riskleri taşıyan projelere finansman sağlamayacaktır.
- Bir Ç&S izleme sistemi, proje uygunluk kontrollerinden finansman dönemine kadar proje etkilerini takip edecektir.
- Ç&S etkilerinin düzenli olarak izlenmesi, uyumu ve projenin başarılı tamamlanmasını sağlamak için yapılacaktır.

Çevresel ve Sosyal Durum Tespiti (ÇSDT)

TÜBİTAK, Türkiye Yeşil Sanayi Projesi (TYSP) kapsamında geri ödenebilir hibe finansmanı için uygun şirketlerin Çevresel ve Sosyal (Ç&S) taramasını yapacaktır. Sadece orta veya düşük Ç&S riskleri taşıyan iş faaliyetlerine sahip şirketler proje desteği için uygun olacaktır.

Uygunluk ve Hariç Tutmalar:

- **Yüksek veya Önemli Riskli Faaliyetler:** Önemli kirlilik etkilerine neden olan şirketler yüksek veya önemli risk olarak değerlendirilecek ve finansman için uygun bulunmayacaktır.
- **Hariç Tutulan Faaliyetler:** Kültürel mirasa etki eden, zorunlu arazi edinimi içeren veya biyolojik çeşitliliği etkileyen alt projeler finanse edilmeyecektir.

Uyum Gereklilikleri:

- **Ulusal ve Uluslararası Standartlar:** Başvuru sahipleri, Türkiye'nin ulusal çevresel ve sosyal yasalarına, ilgili Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Çerçeve (ÇSÇ) Çevresel ve Sosyal Standartlarına (ÇSS) ve ilgili Dünya Bankası Grubu (DBG) Çevresel, Sağlık ve Güvenlik (ÇSG) Yönergelerine uymalıdır.

5. Çalışma Yönetim Prosedürleri

Projeye ayrı bir Çalışma Yönetim Prosedürü (ÇYP) hazırlanmıştır. ÇYP'nin amacı, Proje için planlamayı kolaylaştırmak ve Projeye ilgili işgücü sorunlarını ele almak için gerekli kaynakları belirlemektir.

5.1. Temel Potansiyel İşgücü Risklerinin Değerlendirilmesi

Projeye ilgili temel işgücü riskleri ve önerilen hafifletme önlemleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Ana Tanımlanan İşgücü Riski	Açıklama	Önerilen Hafifletme Önlemleri
İş Sağlığı ve Güvenliği	Proje çalışanlarının OHS ile ilgili riskler, hastalık veya yaralanmaya neden olabilecek tehlikelere maruz kalma	Proje çalışanları ve etkilenen topluluklar için düzenli farkındalık artırma oturumları düzenlemek, uygun OHS eğitimi sağlamak, uygun KKE kullanımı ve ulusal yasalara ve düzenlemelere uyumu sağlamak.
Proje çalışanlarının adil olmayan muamelesi veya ayrımcılığı	Çalışanlar, iş gereklilikleriyle ilgisi olmayan kişisel özelliklere dayalı olarak adil olmayan muamele veya ayrımcılığa maruz kalabilir.	Bileşen 1 için Çalışma Yönetim Prosedürlerini uygulamak, adil işe alım politikalarını zorlamak, ayrımcılığa sıfır tolerans sağlamak, farkındalığı artırmak, Davranış Kurallarının uyumunu izlemek ve zorlamak ve çalışanların sendikalara katılmasına izin vermek.
Proje çalışanlarının fiziksel, psikolojik veya cinsel istismarı	Fiziksel, psikolojik veya cinsel istismara, şiddete, sözlü istismara, zorbalığa ve istenmeyen cinsel ilgiye maruz kalma.	Tüm çalışanlar için sıfır taciz politikası benimsemek, Proje ŞM'nin tüm çalışanlar için erişilebilir olmasını sağlamak, farkındalık artırma ve eğitim oturumları düzenlemek ve bu prosedürlerin ve araçların şartlarını ve koşullarını gözden geçirmek.
Cinsiyete dayalı şiddet (CDŞ)	Riskler arasında cinsel taciz, sömürücü cinsel ilişkiler,	Proje çalışanları için CDŞ yönlendirmesi sağlamak, CDŞ hususlarını proje çalışanları için

Ana Tanımlanan İşgücü Riski	Açıklama	Önerilen Hafifletme Önlemleri
	küçüklerle yasadışı cinsel ilişkiler ve insan ticareti bulunur.	ŞM'ye dâhil etmek ve CDŞ politikalarının sıkı bir şekilde uygulanmasını sağlamak.
COVID-19 veya diğer bulaşıcı hastalıkların bulaşması	Faaliyetler seyahat ve toplantıları içerdiğinden, hastalık bulaşma riski artar.	DSÖ rehberliğine uymak ve COVID-19 veya diğer bulaşıcı hastalıkların riskini azaltmak için ulusal yasalara ve düzenlemelere uymak.
Şikâyet Mekanizması (ŞM)	Yeterli ve erişilebilir ŞM'nin olmaması, farkındalık eksikliği veya ŞM'nin işlevselliği olmaması.	Bileşen 1 kapsamındaki çalışanlar için Şikâyet Giderme Mekanizmasının erişilebilir olmasını sağlamak, ŞM hakkında farkındalık yaratmak ve işlevselliğini ve erişilebilirliğini sağlamak.

Bileşen 3 kapsamındaki Proje faaliyetleri için başka işgücüyle ilgili riskler geçerli değildir. Ancak, bu bölüm ortaya çıkabilecek işgücü risklerini ele almak ve olumsuz etkileri önlemek için revize edilebilir.

5.2. Çalışma Koşulları ve Çalışan İlişkilerinin Yönetimi

Proje çalışanlarının istihdamı, eşit fırsat ve adil muamele ilkesine dayanacak ve istihdam ilişkisinin hiçbir yönüyle ilgili ayrımcılık yapılmayacaktır. TÜBİTAK aşağıdakileri sağlayacaktır:

- **İş Sözleşmeleri:** Tüm ulusal yasaların gereklilikleri, istihdam başlamadan önce imzalanmış yazılı iş sözleşmelerinde belirtilir.
- **Çalışan Farkındalığı:** Tüm çalışanlara istihdamlarının niteliği ve süresi, sözleşmeli saatleri, izin hakları ve diğer yasal hakları hakkında sözlü olarak bilgi verilir. Yükleniciler de kendi çalışanları için aynı şeyi yapmakla yükümlüdür.
- **Zamanında Ödemeler:** Çalışanlara zamanında ödeme yapılır, sözleşmelerinde belirtilmedikçe kesinti yapılmaz.
- **Sendika Hakları:** Bir sendika üyesi olan çalışanlar, ulusal yasa çerçevesinde haklarını kullanmaktan alıkonulmaz.
- **Davranış Kuralları:** Tüm çalışanlar, TÜBİTAK'ın beklenen davranışları ve anti-sosyal davranış riskini en aza indiren kuralları detaylandıran "davranış kurallarını" imzalamalıdır.
- **Sözleşme Feshi:** Sözleşme feshi ve işten çıkarmalar, Türkiye'deki ilgili ulusal yasalar ve ÇSS2 çerçevesinde yönetilir.
- **Tavsiye Mektupları:** Bir Proje çalışanının talebi üzerine, TÜBİTAK, istihdam süresini, yürütülen rol ve görevleri, çalışanın karakteri hakkındaki yorumları ve gelecekteki istihdam için bir tavsiye (liyakat temelinde) içeren bir tavsiye mektubu hazırlayacaktır.

5.3. İşgücünü Korumak

Hiçbir koşulda, projeyle bağlantılı olarak 18 yaşın altındaki bir çocuk, tehlikeli olabilecek, çocuğun eğitimine müdahale edebilecek veya çocuğun sağlığına veya fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki veya sosyal gelişimine zararlı olabilecek bir şekilde istihdam edilmeyecek veya çalıştırılmayacaktır. Zorla veya zorunlu çalışmanın tüm biçimleri kesinlikle yasaktır, bu çalışma, herhangi bir ceza tehdidi altında ve kişinin gönüllü olarak kendisini teklif etmediği bir iş veya hizmet olarak tanımlanır.

5.4. TÜBİTAK Şikâyet Giderme Sistemi

Tüm paydaşlar ve bireyler, çalışma yeri ile ilgili önerilerde bulunma, endişelerini dile getirme ve şikâyetleri bildirme ve yöneticileri veya çalışma yeri tarafından kendilerine uygulanan idari eylem ve prosedürlerle ilgili olarak şikâyet ve dava açma hakkına sahiptir. Şikâyetler, TÜBİTAK'ın süreçlerinin etkinliğini artırmayı amaçlayan TUBIMER Online Sistemi (<https://tubimer.TUBITAK.gov.tr/en>) aracılığıyla işlenir. Başvurular, ilgili bölümler tarafından değerlendirilir ve başvuru sahiplerine yasal olarak belirlenmiş bir süre içinde yanıt verilir.

6. ÇSY İzleme, Gözden Geçirme ve Raporlama

6.1. Denetim Prosedürleri

ÇSS1'e uygun olarak, TÜBİTAK şunları yapacaktır:

1. Şirketlerin çevresel ve sosyal değerlendirmelerini yapar.
2. Paydaş katılımını gerçekleştirir ve ÇSS10'a göre uygun bilgileri açıklar.
3. Gerekirse Çevresel ve Sosyal Taahhüt Planını (ÇSTP) günceller ve yasal düzenlemede belirtilen tüm önlemleri ve eylemleri uygular, ÇSTP dâhil.
4. Şirketlerin çevresel ve sosyal performansını ÇSS'lere ve ESAP'lara karşı izler ve raporlar.

ÇSY izleme, teknik ilerleme incelemesinin ayrılmaz bir parçası olacaktır. “Sanayi Yenilik Ağları” programından finansman alan şirketler, her 3 ayda bir kısa ilerleme raporları ve her 6 ayda bir ayrıntılı teknik raporlar sunmalıdır. “Yeşil Sanayi AR-GE ve Yenilik Programı” kapsamında finansman alan şirketler, her 6 ayda bir ayrıntılı teknik raporlar sunmalıdır. ÇSY izleme bu raporlara dâhil edilecektir. Şirketler ayrıca raporlama dönemi sırasında TÜBİTAK'ı herhangi bir ÇSY olayı hakkında bilgilendirmek ve ÇSDT incelemeden alınan herhangi bir düzeltici eylemi raporlamak zorundadır.

TÜBİTAK tarafından bu proje için özel olarak istihdam edilen ÇSY&OHS uzmanlarından oluşan ÇSY Birimi, finansman süresi boyunca her 3 ayda bir kısa, her 6 ayda bir ayrıntılı periyodik ilerleme raporlarıyla ÇSY konularını izler.

6.2. Dış İletişim Mekanizması

Proje paydaşlarıyla açık ve şeffaf etkileşim, iyi uluslararası uygulama için esastır. Etkili paydaş katılımı, projelerin çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğini artırır. ÇSS10'un amaçları şunları içerir:

1. Paydaşları belirlemek ve yapıcı ilişkiler kurmak için sistematik bir yaklaşım oluşturmak.
2. Paydaş ilgisini ve desteğini değerlendirerek proje tasarımında ve performansında görüşlerini dikkate almak.
3. Proje yaşam döngüsü boyunca proje tarafından etkilenen taraflarla etkili ve kapsayıcı katılım için araçlar sağlamak ve teşvik etmek.
4. Çevresel ve sosyal riskler ve etkiler hakkında zamanında, anlaşılır, erişilebilir ve uygun bilgi açıklanmasını sağlamak.
5. Projeden etkilenen tarafların sorunlarını ve şikâyetlerini dile getirebileceği erişilebilir ve kapsayıcı yollar sağlamak ve Borçluların bu şikâyetlere yanıt vermesini ve yönetmesini sağlamak.

ÇSS10, Banka tarafından Yatırım Proje Finansmanı aracılığıyla desteklenen tüm projelere uygulanır. Paydaş katılım planı şunları tanımlar:

1. Proje hazırlığı sırasında katılım, paydaşların belirlenmesi ve analizi, paydaş katılım planı, bilgi açıklama ve anlamlı danışma.
2. Proje uygulaması sırasında katılım ve dış raporlama.
3. Şikâyet mekanizması.
4. Kurumsal kapasite ve taahhüt.

6.3. Yatırımcılara ve Diğer Dış Paydaşlara ÇSY Raporlaması

ÇSY izlemenin amacı, proje faaliyetlerinin şunları sağlamasını sağlamaktır:

- İnsan sağlığını ve güvenliğini korumak.
- Bireysel alt projelerden veya bunların birikmiş etkilerinden çevresel bozulmayı önlemek.
- Olumlu ÇSY sonuçlarını artırmak.
- Dünya Bankası ÇSÇ ve Türk Çevre Yasası ve Yönetmeliklerine uyumu sağlamak.

TÜBİTAK PIU şunları yapacaktır:

- ÇSS1 ve ÇSS10'a göre SEP uygulamasının tüm yönlerini koordine etmek.
- Kaynakları gözden geçirmek, ihtiyaçları belirlemek ve paydaş katılımı ve şikâyet yönetim faaliyetleri için ek kaynakları iletmek.
- Şikâyet Veri tabanını izlemek ve şikâyet çözüm süreci hakkında Sanayi Bakanlığı ve Dünya Bankası'nı bilgilendirmek.
- Potansiyel proje risklerini erken belirlemek için yararlanıcılarla bağlantıları sürdürmek.
- Yeni paydaşlar belirlendikçe paydaş listesini periyodik olarak güncellemek.
- Paydaş Katılım Planını üç ayda bir güncellemek.
- Her etkileşim faaliyetinden sonra paydaşları bilgilendirmek, takip eylemleri üzerinde anlaşmak ve ek kurumlarla koordinasyon sağlamak.
- Dış proje paydaşlarına raporlamanın içeriği üzerinde anlaşmak ve koordine etmek.

6.4. Sürekli İyileştirme için ÇSYS İzleme ve Gözden Geçirme

ÇSYS, proje uygulaması sırasında ÇSY Birimi tarafından periyodik olarak revize edilecek ve proje değişikliklerinin ve beklenmedik durumların uyarlanabilir yönetimini yansıtacaktır. Türk ve uluslararası yasal gerekliliklerin, yeni standartların ve hedeflerin ve geliştirilen izleme süreçlerinin entegrasyonu, ÇSYS'nin sürekli iyileştirilmesini sağlayacaktır.